

«Οθωμανικές πηγές για τη νεότερη ιστορία της Λευκάδας»



Ο Ηλίας Κολοβός,
μιλά για το βιβλίο



Το Σάββατο 9 Νοεμβρίου στο Πνευματικό Κέντρο του Δήμου Λευκάδας θα πραγματοποιηθεί εκδήλωση για την παρουσίαση τριών έργων Ιστορίας και Λογογραφίας της Λευκάδας. Το ένα από τα τρία έργα που θα παρουσιαστούν είναι αυτό του εντοπισμού, μεταγραφής, μετάφρασης και έκδοσης των οθωμανικών πηγών για την ιστορία της Λευκάδας που υλοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Μεσογειακών Σπουδών/ Ίδρυμα Τεχνολογίας Έρευνας με την υποστήριξη της Π.Ε. και του Δήμου Λευκάδας.

Τον περασμένο Ιούλιο εκδόθηκε το βιβλίο «Οθωμανικές πηγές για τη νεώτερη ιστορία της Λευκάδας» (Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2013). Επιμέλεια - εισαγωγή Ηλίας Κολοβός, μετάφραση κειμένων: Η. Κολοβός, Μ. Σαρηγιάννης, πρόλογος: Σπύρος Ασδραχάς. Με αφορμή τη διοργάνωση της εκδήλωσης ο επιμελητής του βιβλίου, επίκουρος καθηγητής οθωμανικής ιστορίας του τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης Ηλίας Κολοβός παραχώρησε συνέντευξη στο «Α.Λ.» για τη σημαντική αυτή έκδοση, που αναμφισβήτητα συμβάλλει στην ανάδειξη και την εις βάθος μελέτη του οθωμανικού παρελθόντος της Λευκάδας.

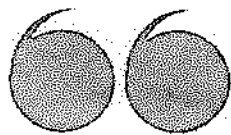
Ποιες είναι οι πηγές προέλευσης των τεκμηρίων που μεταφράστηκαν και δημοσιεύτηκαν στο βιβλίο;

Για να συγκεντρώσουμε τις οθωμανικές πηγές για τη νεώτερη ιστορία της Λευκάδας ταξιδέψαμε πρώτα απ' όλα στην Κωνσταντινούπολη, όπου φυλάσσονται τα πλούσια αρχεία

Οθωμανικές πηγές
για τη νεώτερη
ιστορία της Λευκάδας

Εισαγωγή - εισαγωγή
Ηλίας Κολοβός
Μετάφραση
Ηλίας Κολοβός
Μάριος Σαρηγιάννης
Πρόλογος
Σπύρος Α. Ασδραχάς

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΕΣ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΡΗΤΗΣ



Χάρη στην έκδοση των οθωμανικών πηγών, έχουμε τη δυνατότητα να χαρτογραφήσουμε ανά οικισμό την ύπαιθρο της Λευκάδας κατά τους οθωμανικούς αιώνες, να μελετήσουμε τη δημογραφική τους εξέλιξη, ακόμα και την εξέλιξη των οικογενειακών ονομάτων.

της κεντρικής διοίκησης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, και εντοπίσαμε τις περισσότερες σε σελίδες πηγές που μεταφράστηκαν στη συνέχεια και δημοσιεύονται στο βιβλίο. Ένα τμήμα αυτών των οθωμανικών πηγών είχε βρεθεί από παλαιότερα στη Σόφια, από όπου ένας συνεργάτης μας έστειλε αρκετές αναφορές για τη Λευκάδα (συνολικά, μεταφράστηκαν 22 σουλτανικά διατάγματα και 23 κατάστιχα, ενίοτε πολυσέλιδα).

Τέλος, μεταφράσαμε τα 81 οθωμανικά έγγραφα που διασώθηκαν στο Αρχείο του Νομού Λευκάδας των Γενικών Αρχείων του Κράτους, πρόσερχόμενα κυρίως από το μοναστήρι της Κόκκινης Εκκλησιάς, μια σειρά πηγών εξίσου σημαντική με τα έγγραφα της κεντρικής οθωμανικής διοίκησης, καθώς εκδόθηκαν από τους τοπικούς αξιωματούχους που έδρευαν στην Αγία Μαύρα.

Ενδέχεται να υπάρχει οθωμανικό αρχειακό υλικό που αφορά τη Λευκάδα σε άλλα αρχεία;

Θα πρέπει να επισημάνω ότι στην Αγκυρα, στο αρχείο Tapu Kadastro, ένας συνεργάτης μας εντόπισε ορισμένα κατάστιχα που αναφέρονται στη Λευκάδα, ένα από τα οποία χρονολογείται στον 16ο αιώνα, και μας έστειλε στοιχεία, τα οποία χρησιμοποιήθηκαν στην εισαγωγή του βιβλίου.

Μπορείτε να περιγράψετε την πορεία της έρευνας και τη διαδικασία που ακολουθήσατε με τους συνεργάτες σας για τον εντοπισμό, τη μεταγραφή, τη μετάφραση, την τεκμηρίωση και τον σχολιασμό των οθωμανικών πηγών;

Η έρευνά μας ξεκίνησε με την πρόταση του Σπύρου Ασύδραχά, του σπουδαίου ιστορικού μας που έχει αναδείξει την ιστορία του τόπου που αγαπά σε ένα ευρύτερο ιστοριογραφικό πλαίσιο, χάρη την ακάματη προσπάθεια του Τριαντάφυλλου Σκλαβενίτη, του Ινστιτούτου Ιστορικών Ερευνών του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών, και χάρη στη χρηματοδότηση

που εξασφάλισε ο Κώστας Αραβανής, τότε Νομάρχης και σήμερα Δήμαρχος Λευκάδας, με ξεχωριστό ενδιαφέρον για την πολιτιστική πλευρά της ανάπτυξης του τόπου του.

Η ερευνητική ομάδα που συγκροτήσαμε στο Ινστιτούτο Μεσογειακών Σπουδών του Ιδρύματος Τεχνολογίας και Έρευνας, το οποίο έχει αναλάβει και αναλαμβάνει παρόμοιες έρευνες και μεταφράσεις, μετά τον εντοπισμό των πηγών από τα διαφορετικά αρχεία και την ταξινόμησή τους, ασχολήθηκε κατά κύριο λόγο με την αποκωδικοποίηση της παλαιάς οθωμανικής γραφής, έργο που απαιτεί σύνθετη παλαιογραφική εξειδίκευση.

Αυτό το στάδιο παρουσίασε τις μεγαλύτερες δυσκολίες;

Ναι, εδώ βρίσκονται πάντοτε και οι μεγαλύτερες δυσκολίες της οθωμανολογικής έρευνας, ώστε να διαβαστούν σωστά και με πληρότητα οι πηγές, που έχουν γραφεί σε διαφορετικά είδη γραφής, ενίοτε, όπως στην περίπτωση των φορολογικών καταστίχων, ιδιαίτερα ελλειπτικών και κωδικοποιημένων για λόγους προστασίας των δημοσιονομικών καταγραφών. Στη συνέχεια προχωρήσαμε στη μετάφρασή τους στα ελληνικά, μια επίσης σύνθετη εργασία, ώστε και να μη χαθεί το ύφος της οθωμανικής γραφειοκρατίας και να προκύψει μια μετάφραση σε καλά ελληνικά.

Τέλος, είναι αλήθεια ότι αφιερώσαμε πολύ χρόνο, ίσως τον περισσότερο, στο σχολιασμό των πηγών, στα ευρετήρια των τοπωνυμίων και των ανθρωπωνυμίων, ώστε να διευκολυνθεί ο αναγνώστης να μπορέσει να διαβάσει με ευκολία και ίσως και να χρησιμοποιήσει τις πηγές, αφού πρόκειται για ένα βιβλίο τοπικής ιστορίας.

Για τον ίδιο λόγο γράφτηκε και μια εκτεταμένη εισαγωγή, η οποία επίσης τοποθετεί την τοπική ιστορία της Λευκάδας στο ευρύτερο πλαίσιο της ιστορίας του ελλαδικού χώρου κατά

τους οθωμανικούς αιώνες.

Τα ιστορικά τεκμήρια που μεταφράστηκαν και δημοσιεύτηκαν στο βιβλίο ποιους τομείς της διοικητικής, οικονομικής και κοινωνικής οργάνωσης, ποιους θεσμούς και ποιες δομές της οθωμανικής διοίκησης μας βοηθούν να κατανοήσουμε;

Στη εισαγωγή του βιβλίου εξετάζονται αναλυτικά η διοικητική οργάνωση της δυτικής Στερεάς Ελλάδας υπό τους Οθωμανούς, την οποία κληρονόμησαν και διατήρησαν από τους Τόκκους: το φρούριο της Αγίας Μαύρας, η σημαντικότερη στρατιωτική βάση των Οθωμανών στην περιοχή, υπήρξε η έδρα του στρατιωτικού διοικητή της επαρχίας (σαντζακιού) του Κάρλελι (της χώρας του Καρόλου [Τόκκου] δηλαδή στα τουρκικά). Οι οθωμανικές πηγές που μεταφράσαμε μας παρέχουν πλούσια πληροφόρηση για τη ζωή στο φρούριο της Λευκάδας, για τη φρουρά που ζούσε εκεί, τη μισθοδοσία της.

Στη φρουρά υπηρετούσαν οι καστروفύλακες, που συντηρούνταν στα χρόνια του Σουλεϊμάν του Μεγαλοπρεπή από τους φόρους που εισέπρατταν από τα χωριά της Λευκάδας και στη συνέχεια, μαζί με τους ναυτικούς αζάπηδες, από τα έσοδα των γεφυρών που ένωναν την Ακαρνανία με τη Λευκάδα, των λιμανιών βόρεια και νότια του φρουρίου, των ιχθυοτροφείων στη λιμνοθάλασσα της Λευκάδας και στη Βουλκαριά και αλλού και των αλικών της επαρχίας του Κάρλελι, στη Λευκάδα, το Αιτωλικό, στην Κάτοχη και στον Αμβρακικό.

Η οθωμανική διοίκηση, δηλαδή, λειτουργούσε κατά κύριο λόγο με στόχο να συντηρήσει τη φρουρά στο στρατηγικής σημασίας φρούριο της Αγίας Μαύρας. Η οικονομική και κοινωνική ζωή στη Λευκάδα, τους αγροτικούς τότε οικισμούς της οποίας εξετάζουμε επίσης αναλυτικά, λειτουργούσε κυρίως με αυτό τον καταναγκασμό.

Ποια είναι κατά τη γνώμη σας τα

σημαντικότερα στοιχεία που κομίζει η έκδοση των συγκεκριμένων πηγών για την οθωμανική περίοδο στη Λευκάδα;

Χάρη στην έκδοση των οθωμανικών πηγών, έχουμε τη δυνατότητα να χαρτογραφήσουμε ανά οικισμό την ύπαιθρο της Λευκάδας κατά τους οθωμανικούς αιώνες, να μελετήσουμε τη δημογραφική τους εξέλιξη, ακόμα και την εξέλιξη των οικογενειακών ονομάτων.

Οι Λευκαδίτες του μακρινού οθωμανικού παρελθόντος παίρνουν έτσι «σάρκα και οστά», με τους οικισμούς και τα ονόματά τους. Θα πρέπει να επισημάνω ότι είναι βέβαια δύσκολο να φτιάξουμε τα οικογενειακά δέντρα των Λευκαδιτών με λεπτομέρεια, εντούτοις έχουμε χάρη στις οθωμανικές πηγές ορισμένα στοιχεία πλέον για τα παλαιότερα οικογενειακά ονόματα και τη διάσπορά τους στο χώρο. Η οικονομική δραστηριότητα των Λευκαδιτών, όπως ανέφερα και παραπάνω, κινούνταν με στόχο την αυτοσυντήρησή τους και τη συντήρηση της φρουράς της Αγίας Μαύρας.

Ποιος ήταν ο ρόλος και η σημασία του φρουρίου της Αγίας Μαύρας και σε δεύτερο βαθμό του νησιού στη μεθόριο μεταξύ Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και Βενετίας;

Θα πρέπει να φανταστούμε το Ιόνιο Πέλαγος των οθωμανικών χρόνων ως μια εμπόλεμη ζώνη μεταξύ της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και της Βενετίας.

Δεν είναι τυχαίο ότι εδώ δόθηκαν οι μεγαλύτερες ναυμαχίες των πρώτων νεότερων χρόνων στην ανατολική Μεσόγειο, οι ναυμαχίες της Πρέβεζας (1538) και της Ναυπάκτου (1571). Σε αυτό το πλαίσιο, θα πρέπει να φανταστούμε το φρούριο της Αγίας Μαύρας ως μια προκεχωρημένη στρατιωτική βάση, κάτι σαν «βάση της Σούδας» της εποχής εκείνης για τους Οθωμανούς, απέναντι από τα βενετικά νησιά. Εκείνα τα χρόνια βέβαια, τέτοιου είδους βάσεις στις μεθορίες συγκέντρωναν και πολλούς τυχοδιώκτες, που μαζί

με τους στρατιώτες ξεκινούσαν κουρσάρικες και ληστρικές επιχειρήσεις, ενίοτε και σε βάρος των γύρω περιοχών, ώστε να εξασφαλίσουν λάφυρα και αιχμαλώτους. Χάρη στη μαρτυρία του Εβλιά Τσελεμπί, του μεγάλου Οθωμανού περιηγητή που πέρασε από τη Λευκάδα το 1671, μαρτυρία που μεταφράζεται με εκτεταμένο σχολιασμό στο βιβλίο, μαθαίνουμε ότι η Αγία Μαύρα υπήρξε ορμητήριο μουσουλμάνων κουρσάρων που ξεκινούσαν από εκεί επιδρομές στη Μεσόγειο. Επιστρέφοντας, όπως γράφει ο Εβλιά, ξόδευαν τα κέρδη τους στις ταβέρνες του χριστιανικού προαστίου του φρουρίου της Αγίας Μαύρας, όπου έρρεε άφθονο το λευκαδίτικο κρασί.

Στην Ελλάδα (και όχι μόνο) το οθωμανικό παρελθόν σε μεγάλο βαθμό αντιμετωπίζεται ακόμη με αδιαφορία ή αποσιωπάται. Είναι χαρακτηριστικό ότι η οθωμανική περίοδος χαρακτηρίζεται συχνά ως «σκοτεινοί αιώνες». Που οφείλεται αυτό κατά τη γνώμη σας;

Δείτε, έχουμε τη λανθασμένη εντύπωση ότι πρόκειται για «σκοτεινούς αιώνες» πρώτα από όλα γιατί δεν γνωρίζουμε τον πλούτο των πηγών των οθωμανικών χρόνων, καθώς είναι γραμμένες σε μια ξένη γλώσσα και μια δύσκολη γραφή. Αν τις αποκρυπτογραφήσουμε, όπως κάναμε σε αυτό το βιβλίο, νομίζω ότι βλέπουμε πόσα πολλά στοιχεία μπορούν να μας δώσουν τόσο για την οθωμανική διοίκηση, αλλά επίσης και για τους υπηκόους των Οθωμανών, την τοπική ιστορία.

Η αρνητική αντιμετώπιση του οθωμανικού παρελθόντος στην Ελλάδα είναι βέβαια και βαθύτερο ζήτημα, που έχει να κάνει με το γεγονός ότι η ιστορία στη χώρα μας γίνεται ευρύτερα αντιληπτή ως ιστορία ηρωικών γεγονότων σε αυτό το πλαίσιο, η οθωμανική ιστορία γίνεται αντιληπτή μονοδιάστατα ως ιστορία ξένης καταπίεσης και άρα ωφέλιμη μόνο για να τονίσει την αγριότητα του ξένου λαού και την ηρωική αντίσταση του δικού μας. Θεωρείται επίσης ότι οι λαοί που βρέθηκαν κάτω από την εξουσία των Οθωμανών μπήκαν μέσα σε μια καλά κλειστή γυάλα για τους

αιώνες της σκλαβιάς για να ξαναβγούν αναλλοίωτοι, χωρίς αλλαγή στην υπόστασή τους, όταν μετά από αιώνες διεκδίκησαν και πέτυχαν την εθνική τους ανεξαρτησία.

Η ιστορική πραγματικότητα, εντούτοις, είναι πιο σύνθετη: ζώντας μαζί την πολυτάραχη ιστορία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, είναι ακριβώς εκεί, μέσα στην οθωμανική κοινωνία, που οι λαοί διαμόρφωσαν κοινές εμπειρίες, που εν τέλει κατέληξαν, μέσα από τη διαμόρφωση των εθνικών ιδεολογιών, στην ποικίλη αποκρυστάλλωση διαφορετικών (αλλά συχνά με πολλά κοινά στοιχεία) εθνικών ταυτοτήτων.

Και στην περίπτωση της νεώτερης ιστορίας της Λευκάδας, εξάλλου, βλέπουμε στην έρευνά μας πως γύρω από τη στρατιωτική βάση των Οθωμανών στο φρούριο της Αγίας Μαύρας είχαν αναπτυχθεί γειτονικοί χριστιανικοί οικισμοί, το Βαρόσι, η Άλλη Μεριά, και η Αμαξική (η σημερινή Λευκάδα), που ανέπτυσαν σύνθετες σχέσεις με τη στρατιωτική φρουρά, και πώς αλλιώς θα γινόταν δηλαδή;

Αναμφισβήτητη η έκδοση του βιβλίου συμβάλλει στην ανάδειξη και την εις βάθος μελέτη του οθωμανικού παρελθόντος της Λευκάδας. Ένα άλλο ζήτημα είναι ο εντοπισμός, η προστασία και η ανάδειξη οθωμανικών μνημείων, όπως πχ (όσον αφορά το δεύτερο και τρίτο σκέλος) του οθωμανικού υδραγωγείου στη Λευκάδα. Μιλήστε μας και σε σχέση με την εμπειρία σας από την ενασχόλησή σας με την ανάδειξη των οθωμανικών μνημείων της Κρήτης και την εργασία σας στο πρόγραμμα ψηφιοποίησης δεδομένων «Ψηφιακή Κρήτη: Μεσογειακές Πολιτισμικές Διαδρομές», όπου συμπεριλαμβάνεται η οθωμανική περίοδος και τα μνημεία της.

Χάρη σε αυτό το πρόγραμμα του Ινστιτούτου Μεσογειακών Σπουδών του Ι.Τ.Ε., που επιχειρεί να δημιουργήσει μια διαχρονική βάση πολιτισμικών πληροφοριών, ξεκινώντας από τους αρχαιολογικούς χώρους της Κρήτης, προχωρήσαμε σε μια αναλυτική καταγραφή των υλικών καταλοίπων από τα χρόνια της οθωμανικής κυριαρχίας στην Κρήτη, όπου έζησε μια μεγάλη μουσουλμανική κοι-



Θα πρέπει να φανταστούμε το Ιόνιο Πέλαγος των οθωμανικών χρόνων ως μια εμπόλεμη ζώνη μεταξύ της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και της Βενετίας.



Χάρη στη μαρτυρία του Εβλιά Τσελεμπί, του μεγάλου Οθωμανού περιηγητή, μαθαίνουμε ότι η Αγία Μαύρα υπήρξε ορμητήριο μουσουλμάνων κουρσάρων που ξεκινούσαν από εκεί επιδρομές στη Μεσόγειο



Τα μνημεία είναι ευρύτερη κληρονομιά μας και πρέπει να τα προστατεύσουμε ως δείγμα του πολιτισμού μας.

νότητα εξισλαμισμένων Κρητικών, προσβάσιμη από όλους στο διαδίκτυο (<http://digitalcrete.ims.forth.gr/>). Η περίπτωση των μνημείων που έχουν διασωθεί από τους οθωμανικούς χρόνους είναι πολύ χαρακτηριστική και σε σχέση με την αρνητική αντιμετώπιση του οθωμανικού παρελθόντος, την οποία συζητήσαμε παραπάνω.

Πολύ συχνά τα μνημεία των οθωμανικών χρόνων, είτε με την αδιαφορία για αυτά, είτε ακόμα και με επιθέσεις σε αυτά από ακραίους φανατικούς, εμπλέκονται σε εθνικιστικές εντάσεις και διαμάχες? αυτό συμβαίνει και στην περίπτωση των χριστιανικών μνημείων στην Τουρκία όσο και στην περίπτωση των μουσουλμανικών μνημείων στην Ελλάδα. Ας αναρωτηθούμε όμως:

Είναι άμφοι μας (ή άμφοι των «άλλων» για τις ακραίες εκδηλώσεις του δικού μας εθνικισμού) τα κτήρια που οφείλουμε να τα τιμωρήσουμε για τα εγκλήματα των τείως «κατόχων» τους και των θεωρούμενων ως επιγόνων τους;

Τα μνημεία είναι ευρύτερη κληρονομιά μας και πρέπει να τα προστατεύσουμε ως δείγμα του πολιτισμού μας. Σε αυτό το πλαίσιο, θα πρέπει να ενδιαφερθούμε για τα μνημεία των οθωμανικών χρόνων. Δείτε, εξάλλου, σε πολλές περιπτώσεις, τα κτήρια των οθωμανικών χρόνων δεν ανήκαν μόνο στους μεν ή στους δε, όπως στην περίπτωση του υδραγωγείου που χτίστηκε για να φέρει νερό στο φρούριο αλλά και στο χριστιανικό προάστιο της Αγίας Μαύρας από τη Λευκάδα στα 1564, όπως δείχνουν τα οθωμανικά έγγραφα που μεταφράζουμε στο βιβλίο, από έναν χριστιανό αρχιτέκτονα, που γνωρίζουμε μόνο το μικρό του όνομα, Κώστας, με διαταγή του σουλτάνου.

Είμαι βέβαιος ότι οι Λευκαδίτες, με τη βαθιά αγάπη για την πολιτιστική τους κληρονομιά, θα αναδείξουν κάποια στιγμή με τον κατάλληλο τρόπο, τα κατάλοιπα του παλαιού και βυθισμένου υδραγωγείου (έχει ήδη γράψει ο Δ. Τσερές σχετικά με αυτά: βλ. www.kolivas.de/archives/142606 και 142966), που δέσποζε στο τοπίο, όπως βλέπουμε στις παλιές απεικονίσεις.